

TEMA BAZË E EPTIMIT FOLJOR NË GEGËRISHTE

Ismet OSMANI

Fakulteti i Filologjisë "Bllazhe Koneski", Shkup
Katedra e Gjuhës dhe Letërsisë Shqiptare

Punim studimor

Përmbajtje e shkurtër: Në këtë punim jepet një pasqyrë e studimeve mbi ndërrimet e eptimit, të cilat përbëjnë një fushë hulumtimi gjuhësor me mjaft interes, sidomos për gjuhët si shqipja, që është shumë e pasur me to. Gjuhësia shqiptare ka tashmë një traditë të pasur në studimin e tyre; dukuritë morfonologjike të përbashkëta të shqipes dhe ato të gjuhës standarde janë studiuar nga pikëpamja diakronike dhe sinkronike prej shumë gjuhëtarësh të shquar, si E. Çabej, Sh. Demiraj, R. Memushaj, K. Topalli etj. Duke i çmuar së tepërmi prurjet e këtyre gjuhëtarëve dhe duke i marrë si model punimet e tyre, prej disa kohësh i jemi vënë punës për ta shtrirë studimin e këtyre dukurive edhe në sistemet dialektore. Duke iu përmbajtur qëndrimit të ndjekur në gjuhësinë shqiptare lidhur me objektin e morfonologjisë, ne do të bëjmë objekt ndërrimet e eptimit, dmth. ndërrimet me funksione morfolgjike të ngjashme me ndajshtesat eptimore.

Fjalë çelësa: morfonologjia, alternime, morfemë, fonemë, alomorf.

Studimet morfonologjike në fushën e gjuhës shqipe zënë fill me ndihmesat e Sh. Demirajt, i cili në shkrime të posaçme dhe në vepra të tij është marrë me trajtimin historik të ndërrimeve. Ndër këto punime, po

përmendim artikullin “Rreth foljeve *jam, kam e thom* dhe rreth alternimit *e/ie ~ i/në* sistemin foljor të shqipes”¹ dhe veprën e madhe “*Gramatikë historike e gjuhës shqipe*” (1986), në të cilën ndërrimet morfonologjike trajtohen në një krye më vete.

Morfonologjisë së shqipes i është kushtuar ca më herët edhe një monografi, e shkruar në frymën e gramatikës gjenerative nga autori amerikan Gary L. Bevington². Ndonëse mban titullin “*Albanian Phonology*”, kjo vepër është një morfonologji e shqipes dhe kjo është e kuptueshme, po të kujtojmë ç’u tha më sipër për konceptin gjenerativist për morfonologjinë.

Posaçërisht me problemet e morfonologjisë së shqipes dhe të morfonologjisë në përgjithësi është marrë gjuhëtari R. Memushaj, i cili i ka trajtuar ato në mënyrë të hollësishme në monografinë “*Morfonologji e eptimit të gjuhës së sotme shqipe*” (1989). Në këtë vepër, autori në fjalë ndalet hollësisht në çështje të tilla të karakterit të përgjithshëm, si objekti i morfonologjisë, vendi i saj ndër disiplinat gjuhësore etj., duke ua kushtuar vendin kryesor ndërrimeve të eptimit emëror dhe foljor në gjuhën standarde. I mbështetur në kritere të peshuara mirë, ai u bën një vjelje shteruese ndërrimeve të shqipes standarde, duke shpjeguar në mënyrë bindëse funksionet gramatikore, kushtëzimin morfolgjik e fonetik dhe shkaqet historike të tyre. Prej këtij autori kemi edhe disa shënime rreth çështjeve të morfonologjikë së shqipes, si “Këmbimet si objekt i morfonologjikë” dhe “Rreth foljeve me temë të zgjeruar me -as”³.

Probleme të morfonologjisë historike të shqipes janë trajtuar edhe nga studiuesi Kolec Topalli në punimet e tij kushtuar fonetikës historike të shqipes, veçanërisht në monografitë “*Shndërrime historike në sistemin zanor të gjuhës shqipe*” (2000) dhe “*Dukuritë fonetike të sistemit bashkëtingëllor të gjuhës shqipe*” (2004).

Në përfundimet e monografisë “*Morfonologji e eptimit të gjuhës së sotme shqipe*”, autori bën edhe një përqasje të sistemit morfonologjik të shqipes standarde me sistemet morfonologjike të dialekteve. Ndërrimet morfonologjike të gegërishtes vazhdojnë të mbesin një fushë e pastu-

¹ Sh. Demiraj, “Rreth foljeve *jam, kam e thom* dhe rreth alternimit *e/ie ~ i* në sistemin foljor të shqipes, Studime filologjike (më tej shkurt SF), 1972, nr. 1.

² G. L. Bevington, *Albanian Phonology*, Wiesbaden, 1974.

³ R. Memushaj, *Këmbimet si objekt i morfonologjisë*, SF, 1983, 4; po ai, *Rreth foljeve me temë të zgjeruar me -as*, SF, ëPrishtinë, 1987, 2.

diuar, ndonëse çështje të veçanta të saj janë cekur aty-këtu nëpër gramatikat e këtij dialekti.

Dukuritë morfonologjike përbëjnë fushën ku paraqiten më dukshëm tiparet e përbashkëta të të dy kryedialekteve të gjuhës shqipe, por edhe tiparet që i dallojnë këto dy kryedialekte. Veç kësaj, në këtë rrafsh shfaqet edhe dallimi cilësor midis gjuhës letrare, që përfaqëson një makrosistem të një shkalle më të lartë e me aftësi më të mëdha thithëse edhe të dialekteve, të cilat janë mikrosisteme më të ngushta e më të mbyllura se makrosistemi.

Përshkrimi i ndërrimeve të eptimit në gegërishte përbën në vetvete një sipërmarrje të vështirë. Vështirësia qëndron në atë që gegërishtja nuk arriti të kishte një variant mbidialektor, por mbeti në fazën e varianteve nëndialektore. Këto variante janë gegërishtja veriperëndimore, që njihet ndryshe si e folmja e Shkodrës me rrethina, e folmja verilindore dhe gegërishtja qendrore, që përfshin të folmet e Tiranës, të Elbasanit dhe të folmet e shqiptarëve të Maqedonisë së Veriut. Me që ka munguar një variant letrar gjithëverior, gegërishtja është lëvruar në disa variante nga të cilat vetëm varianti veriperëndimor dhe varianti qendror kanë gramatika dhe fjalorë. Kështu që, në përshkrimin e ndërrimeve të këtij dialekti, jemi mbështetur në gramatikat e O. Myderrizit dhe të Vajgandit, në të cilat përshkruhet varianti jugor i gegërishtes, dhe në gramatikën e A. Xanonit, fjalorët e Bashkimit e të Gazullit, të cilët merren me variantin veriperëndimor të gegërishtes. Sa i përket gegërishtes verilindore, për këtë variant nuk ka as gramatikë e as fjalorë.

Folja në gjuhën shqipe karakterizohet nga një paradigmë shumë e pasur fjalëformash, format e së cilës hyjnë në lidhje të ndryshme prejardhjeje me njëra-tjetrën. Lidhjet e derivimit midis këtyre formave janë të dukshme në rastin e foljeve pa ndërrime, por tepër të ndërlikuara te foljet me ndërrime, sidomos tek ato folje, morfema rrënjë e të cilave del me disa alomorfe. Si rrjedhim, në përpjekjen për të studiuar ndërrimet morfonologjike të foljes në gegërishte, gjëja e parë që duhet bërë është përcaktimi i formës bazë të foljes, e cila shërben pastaj si temë kryesore eptimi prej së cilës derivojnë temat e tjera eptimore të foljeve me shumë ndërrime. Vështirësia në zgjedhjen e temës bazë të foljes për gegërishten është e shumëfishtë. Së pari, deri më sot nuk ka ndonjë përshkrim qoftë edhe të pjesshëm të dukurve morfonologjike të gegërishtes, që të na shërbente si model për përshkrimin tonë. Ka përshkrime të ndërrimeve morfonologjike të toskërishtes dhe të gjuhës standarde, të cilat marrin si

bazë temën e së tashmes. Por a mund të shërbejë tema e së tashmes si bazë edhe për gegërishten? Kësaj pyetje nuk mund t'i jepet një përgjigje pozitive pa marrë më parë në shqyrtim të gjitha rrethanat.

Ndryshe nga toskërishtja, gegërishtja ka një formë të veçantë të paskajores, formën *me* + pjesore e shkurtuar, e cila në dialektin toskë mungon. Me këtë formë paraqiten foljet në fjalorët dhe në gramatikat e gegërishtes dhe kjo do të ishte një arsye për ta marrë bazë temën e paskajores, sidomos, po të kemi parasysh se në latinishte dhe në gjuhët bija të saj paskajorja shërben si formë bazë prej së cilës rrjedhin temat foljore të kohëve të tjera. Në përputhje me këtë traditë, shumë autorë jo vetëm gegë, por edhe toskë në gramatikat e tyre kanë marrë si bazë temën e paskajores.

Forma bazë e ndërrimit

Për të vjelë ndërrimet, duhet t'u drejtohem alomorfeve të morfemës rrënjë në format paradigmatiche të fjalëve të ndryshueshme. Mirëpo këtu del çështja se nga cili alomorf duhet të nisemi, d.m.th. cilin alomorf ta marrim si bazë e cilin si të prejardhur. P.sh., folja SHES del me alomorfet *shes* dhe *shita*, NGAS me alomorfet *ngas*, *nget*, *ngit*, *nga-va*. Po të nisemi nga alomorfi *shes*, atëherë *shit* do të jetë alomorf i prejardhur dhe ndërrimi që del nga përqsja e këtyre dy alomorfeve do të jetë *e ~ i* (*shes ~ shit*). Por, po të nisemi nga *shit*, atëherë do të kemi ndërrimin *i ~ e* (me *shit ~ shes*). Më e ndërlikuar është kjo çështje te folja NGAS, e cila ka katër alomorfe. Këtu duhet të zgjidhim jo vetëm se cili alomorf do të merret si formë bazë, *ngas* i së tashmes apo tema e paskajores (*me*) *nga*, por edhe a do të mjaftohemi me një formë bazë prej së cilës do të nxjerrim gjithë të tjerat apo do të pranojmë edhe tema të tjera që shërbejnë për të derivuar një seri formash të paradigmës së kësaj foljeje? Po të nisemi nga tema e së tashmes, të cilën e marrim si formë bazë të vetme të kësaj foljeje, do të kemi ndërrimet *a ~ e* (*ngas ~ nget*), *a ~ i* (*ngas ~ ngit*) dhe *a ~ #* (*ngas ~ nga-va*)? Nga këto, ndërrimet *a ~ e* dhe *a ~ #* qëndrojnë edhe historikisht, i pari si metafoini tipike për një klasë të gjerë foljesh, kurse i dyti si shkurtim i temës, që e hasim edhe në disa folje të tjera, si *vras*, *shkas* etj. Por ndërrimi *a ~ i* nuk justifikohet as historikisht, as nga pikëpamja sinkronike. Historikisht, gjymtyra e dytë e këtij ndërrimi nuk rrjedh drejtpërdrejt nga gjymtyra e parë, por përfa-

qëson hallkën e fundit të një procesi historik që përfshin dy ndërrime: ndërrimin *a ~ e* te *ngas ~ nget*, pastaj ndërrimin *e ~ i* te *nget ~ ngit-ni*. Edhe sinkronikisht, alomorfi *ngit* i formës *ngitni* ka lidhje derivimi me formën *nget* të vetës së dytë të së tashmes dëftore veprore. Puna nuk lehtësohet edhe po të nisemi nga tema *me nga* e paskajores geqe. Madje, duke u nisur këndeje, puna do të vështirësohej edhe më, pasi do të na dilnin ndërrimet *#/~ s/* (*ngas ~ nget*), *#/~ t/* dhe *a ~ e* (*me nga ~ nget*), *#/~ t/* dhe *a ~ i/* (*nga ~ ngit*). Shumë nga këto ndërrime nuk justifikohen historikisht; por, edhe po t'i pranoni, përshkrimi sinkronik i këtyre formave do të ndërlikohej shumë, pasi do të shkelej parimi i ekonomisë së përshkrimit. Pra, është e domosdoshme që më parë të zgjedhim se cilin nga alomorfet do të marrim si bazë dhe pastaj, në rastin e foljeve me tre e më shumë alomorfe, nëse do të mjaftohemi me një apo do të pranojmë më shumë forma bazë.

Koncepti i formës bazë është një tjetër nocion qendror i morfologjisë, pa të cilin nuk mund të bëhet si duhet hulumtimi i ndërrimeve morfonologjike. Për këtë nocion të "formës bazë të temës" (basic form of the full stem) flet edhe R. Jakobsoni. Çështja e formës bazë të ndërrimit është shumë e rrahur në literaturën gjuhësore. Vetë termin "formë bazë" për herë të parë e gjejmë të përdorur nga L. Bloomfieldi në veprën "Language" (1933). Duke iu referuar rasteve të frëngjishtes *plat ~ plate, laid ~ laide* etj., ku janë të mundshme dy mënyra përshkrimi, në varësi nga forma që do të merret si bazë, ai thotë: "pamë më lartë se në ato raste kur format janë pjesërisht të ngjashme, mund të lindë pyetja se cila prej tyre do të ishte më mirë të zgjidhej si formë bazë (underlying form) dhe se struktura e gjuhës mund të na e zgjidhë këtë çështje, përderisa, duke ndjekur një rrugë, arrijmë në një përshkrim tepër të ndërlikuar, kurse duke ndjekur rrugën tjetër në një përshkrim relativisht të thjeshtë⁴.

Për të kuptuar rëndësinë e përcaktimit të formës bazë, sidomos te folja, duhen parë gramatikat e gjuhës shqipes. Në përshkrimin e paradigmës së foljes, jo të gjithë autorët e këtyre gramatikave janë nisur nga e njëjta temë foljore. Kështu, J. G. Hani, A. Dozoni, G. Majeri, Gj. Pekmezi, G. Vajgandi, K. Cipoja, Sh. Demiraj etj. si formë bazë kanë marrë temën e së tashmes. Ndërsa P. Vasa, G. Jungu, S. Frashëri, A. Xanoni, I. D. Sheperi, A. Khuvani, O. Myderrizi etj. janë nisur nga tema e pjesores ose e "infinitivit" (*me* + pjesore e shkurtuar e dialektit gegë, temë për të cilën do të bëjmë fjalë më poshtë). Për dallim nga ta, De Rada si formë

⁴ L. Bloomfield, *Language*, New York, 1950, f. 218.

bazë merr temën e njëjësit të urdhërores. Si rrjedhim, drejtimi i të njëjtit ndërrim del i ndryshëm tek autorë të ndryshëm. Të parët flasin për ndërrimin *o ~ ua/ue*, kurse të dytët për ndërrimin *ua/ue ~ o*; ndërsa aty ku shumica pranon ndërrimin *e ~ i* (*bredh ~ bridhni, dredh ~ dredhni, shes ~ shit-ni, mbledh ~ mblidhni*), De Rada dhe Samiu shohin ndërrimin me drejtim të kundërt *i ~ e: shit ~ shes*⁵.

Forma bazë është me rëndësi jo vetëm për të pasur njësi në përshkrimin e të njëjtit objekt, por edhe për të arritur vërtetësinë e përshkrimit. Prandaj forma bazë si dhe përcaktimi i drejtimit të ndërrimit në dialektin e gegërishtes ka rëndësi jo vetëm për morfonologjinë, por edhe për morfologjinë e gjuhës shqipe, sepse krijohet një bazë e mirë për krahasimin e dy kryedialekteve të gjuhës shqipe.

Kriteret për zgjedhjen e formës bazë janë të ndryshme, varësisht nga orientimi linguistik i gjuhëtarit dhe qëllimi i studimit. Autorë të ndryshëm, duke u nisur nga kritere të ndryshme, përdorin forma bazë të ndryshme. Autorë që flasin për formën bazë, në përgjithësi operojnë me temat morfologjike të fjalëve, por pa shpjeguar se ç'kuptojnë me "formën bazë". Sinkronikisht, kur bëjmë fjalë për formën bazë të ndërrimit, nuk kemi parasysh raportet historike midis formës bazë dhe formës së prejardhur ose midis gjymtyrës kryesore dhe gjymtyrës së dytë të ndërrimit. Lidhja midis gjymtyrëve kryesore është një raport sinkronik fonemash, duke lënë anën historike.

Ndryshe është puna kur ndërrimet studiohen në rrafshin diakronik. Në bazë të kriterit historik, si formë bazë duhet të merret forma më e vjetër, prej së cilës, në bazë të rregullave fonetike të caktuara, ka rrjedhur forma më e re, d.m.th. si formë bazë shërben tema e parë nga pikëpamja historike. Ky kriter ndiqet në morfologjinë historike ose, në përgjithësi, në studimet historike të gjuhës, por nuk është i përshtatshëm për përshkrimin sinkronik, pasi do të na jepte një paraqitje tjetër, jo të vërtetë të ndërrimeve në gjendjen e sotme të gjuhës. Kështu p.sh., në kundërvënien e fjalëformave *pres ~ prët, shes ~ shet* historikisht parësore janë format me *t* (*pret, shet*) dhe si rrjedhim, ndërrimi do të kishte drejtimin *t ~ s* (*pret ~ pres*) *shet*. Ndërkaq, nga pikëpamja e gjendjes së sotme të gjuhës standarde, parësore janë format me *s* (*pres, shes*) dhe ndërrimi ka drejtimin e përkundërt *s ~ t: pres ~ pret, shes ~ shet*. Po kjo haset edhe në gegërishte, *pres ~ pret* (*pree* me dhe *m'u pree*).

⁵ R. Memushaj, *Morfonologji e eptimit*, vep. e cit., f. 98.

Ndërkaq, për caktimin e formës bazë në përshkrimin sinkronik duhen ndjekur kritere të tjera. Me këtë rast, si formë bazë merret forma përfaqësuese e fjalës në fjalor, d.m.th. tema që del si fjalëformë fjalori. Këtë kriter të caktimit të formës bazë e mbështet edhe Blumfildi, i cili në veprën e cituar më lart i kushton rëndësi kësaj çështjeje. Në përgjithësi, ai është për caktimin e formës bazë të temës përfaqësuese të fjalës në fjalor, gjë që duket kur thotë se "...që të kemi sa më shumë formulime njëtrajtëshe, marrim si kryesore format e infinitivit (*keep, run*)..." Një mendim të këtillë të zgjedhjes së formës bazë e mbështet edhe B. Bloku⁶.

Mbështetja në fjalëformën e fjalorit nuk është e gabuar, por nuk është kurdoherë e mjaftueshme për përshkrimin morfonologjik të ndërrimeve. Ajo është e mjaftueshme për përshkrimin e ndërrimeve në fjalëformat që kanë vetëm dy alomorfe të morfemës rrënjë ose të morfemës ndajshitesore, si te *pyll ~ pyje, plak ~ pleq, pun+o-va ~ pun+ue-m* etj., por jo në rastet kur morfema rrënjë del me tri ose katër alomorfe, siç ndodh shpesh te folja. Kështu, siç u vu në dukje më sipër, morfema rrënjë e foljes *ngas* del me katër alomorfe: *ngas/nget/ngit-* (*ngit-ni*)/*nga-* (*nga-va*). Raportet midis alomorfeve mund të jepen edhe në formën *ngas ~ nget ~ ngit-ni* etj., gjë që është e përshtatshme për përshkrimin historik të ndërrimeve, pasi tregon rrugën nëpërmjet së cilës është përfutur zanorja *i* e alomorfrit *ngit*, duke e paraqitur zanoren *e* te *nget* si shkallë të ndërmjetme të kalimit nga *a* në *i*. Shikuar historikisht, *nget* mund të quhet formë bazë e ndërmjetme (term i këshilluar nga Sh. Demiraj). Megjithatë, në përshkrimin sinkronik të ndërrimeve nuk del nevoja për t'i cilësuar disa forma si të ndërmjetme. Në raste të tilla, për çdo çift kundërvëniesh të fjalëformave duhet caktuar nga një formë bazë: tri për foljen *ngas* (një për kundërvënien *ngas ~ nget*, një për kundërvënien *nget ~ ngit-ni* dhe një për kundërvënien *ngas ~ nga-va*, po kaq për foljen *dal* (*dal ~ del ~ del ~ dil-ni, dal ~ dol-a*) dhe katër forma bazë për foljen *them*, (*the-m ~ thua, the-m ~ tho-të, the-m ~ tha-shë, tha-shë ~ thë-në*).

Për folje të tilla me shumë tema, fjalori nuk na vjen në ndihmë, pasi, kur i jep format bazë të një foljeje, si p.sh. për foljen *them*, nuk përmban asnjë të dhënë për kundërvëniet në të cilat hyjnë këto forma bazë, pasi kjo nuk është detyrë e fjalorit. Për më tepër, për klasa të caktuara foljesh, jo gjithnjë fjalori na jep informacionin e duhur, pasi në të mungojnë disa nga format bazë. P.sh., për *ngas* dhe *ndal* nuk i gjejmë të gjitha format bazë që na duhen, përkatësisht format *nget* dhe *del*.

⁶ R. Memushaj, Morfonologji e eptimit, vep. e cit., f. 100, shën. 97.

Për shqipen standarde ky problem është trajtuar në mënyrë të hollësishme nga R. Memushaj në monografinë “*Morfonologjia e eptimit të gjuhës së sotme shqipe*”. Pas shoshitjes së kriterëve të përzgjedhjes së formës bazë të eptimit, ky autor zgjedh si formë bazë të eptimit emëror formën e emërores së pashquar njëjës për emrat dhe një sistem temash foljore, ndër të cilat e para është tema e njëjësit të së tashmes dëftore të zgjedhimit vepror.

Mirëpo, siç e vumë në dukje më sipër, në traditën gramatikore të shqipes shumë autorë si formë bazë të foljeve kanë marrë jo temën e së tashmes, por temën e infinitivit. Këtë formë bazë e gjejmë sidomos tek autorë të gramatikave të gegërishtes, e cila ka formën *me + pjesore e shkurtuar*, të ashtuquajturën paskajore geqe: *me luftue ~ luftoj, me pritë ~ pres*.

Atëherë, shtrohet pyetja se a mund të shërbejë e tashmja si temë bazë edhe për gegërishten? Një pyetje e tillë do të ishte e pakuptimtë në rast se shqipja do të ishte si gjuhët neolatine ose ndonjëra nga gjuhët sllave, si p.sh. rusishtja, në të cilat tema e paskajores shërben si bazë për formimin e formave kohore të foljes. Mirëpo paskajorja e shqipes nuk është e tillë. Megjithatë, kjo nuk përbën një justifikim për ta shpërfillur mundësinë që paskajorja të merret si formë bazë dhe funksionin e saj t’ia ngarkojmë së tashmes.

Nga krahasimi i paskajores së gjuhëve neolatine me paskajoren e gegërishtes, shihet pa vështirësi se paskajorja e shqipes nuk i ngjan paskajores së këtyre gjuhëve. Nga pikëpamja historike paskajorja e gegërishtes është vetëm një formë e prejardhur, e formuar nga bashkimi i pjesës *me* me temën e pjesores së shkurtuar të gegërishtes.

Edhe sinkronikisht, paskajorja e shqipes nuk është temë bazë, po e prejardhur. Për këtë, le të marrim disa gjedhe foljesh:

<i>E tash. dëft.</i>	<i>Aorist</i>	<i>Habitore</i>	<i>Pjesore</i>	<i>Paskajore</i>
<i>bie</i>	<i>ra-sh(ë)</i>	<i>rankam</i>	<i>ran(ë)</i>	<i>me ran(ë)</i>
<i>bie</i>	<i>pru-ra</i>	<i>prukam</i>	<i>pru</i>	<i>me pru</i>
<i>jam</i>	<i>qe-sh(ë)</i>	<i>qenkam</i>	<i>qen(ë)</i>	<i>me qen(ë)</i>
<i>kam</i>	<i>pat-a</i>	<i>paskam</i>	<i>pasun</i>	<i>me pasun</i>
<i>shoh</i>	<i>pa-sh(ë)</i>	<i>pakam</i>	<i>pa</i>	<i>me pa</i>
<i>le</i>	<i>la-shë</i>	<i>lenkam</i>	<i>lan(ë)</i>	<i>me lanë</i>
<i>punoj</i>	<i>punue-m</i>	<i>punuekam</i>	<i>punue</i>	<i>me punue</i>

<i>kthej</i>	<i>kthye-m</i>	<i>kthyekam</i>	<i>kthye</i>	<i>me kthye</i>
<i>godas</i>	<i>godit-a</i>	<i>goditkam</i>	<i>godit(ë)</i>	<i>me godit(ë)</i>
<i>shes</i>	<i>shit-a</i>	<i>shitkam</i>	<i>shit(ë)</i>	<i>me shit(ë)</i>
<i>ve</i>	<i>vu-na</i>	<i>vukam</i>	<i>vu</i>	<i>me vu</i>
<i>xe</i>	<i>xu-na</i>	<i>xekam</i>	<i>nxan(ë)</i>	<i>me nxan(ë)</i>

Siç shihet, paskajorja ka lidhje derivimi me grupin e formave foljore të së kryerës së thjeshtë të habitores dhe pjesores, duke u formuar prej kësaj së fundit, gjë që, siç e vumë në dukje më sipër, është e vetme edhe historikisht. Ajo nuk ka lidhje me temën e së tashmes dëftore, gjë që duket edhe më qartë te foljet supletive. Po të merret si temë bazë e foljes tema e paskajores, atëherë në shumicën e klasave të foljeve me dukuri morfonologjike do të na dalin ndërrime që nuk përlligjen me rregullat e fonetikës historike të shqipes, si p.sh. metafonitë *a ~ e* (*tha-në ~ the*), *i ~ a* (*godit-ë ~ godas*), *i ~ e* (*shit-ë ~ shes*), *u ~ e* (*vu ~ ve*), *ue ~ o* (*punue ~ puno-j*), *ye ~ e* (*kthye ~ kthe-j*), ndërkohë që është provuar se drejtimi i këtyre ndërrimeve është i kundërt etj.

Vetëm te grupi i foljeve me ndërrimet (*j*)*e ~ o/* dhe *a ~ o/* në të kryerën e thjeshtë, si p.sh. *sjell ~ soll-a*, *heq ~ hoq-a*, *marr ~ mor-a* etj., tek të cilat paskajorja del e njëjtë me temën e së tashmes, dhe te pak folje të tjera, si *flas*, *bëj* e foljet më *-ue* (me shkrue) e *ye* (me lye), ndërrimet apo proceset e tjera fonetike që kanë ndodhur historikisht mund të shpjegohen drejt edhe duke marrë si bazë temën e paskajores.

<i>Paskajore</i>	<i>E tashme</i>	<i>Aorist</i>	<i>Habitore</i>	<i>Pjesore</i>
<i>Me dal(ë)</i>	<i>dal</i>	<i>dol-a</i>	<i>dalkam</i>	<i>dale</i>
<i>Me heq(ë)</i>	<i>heq</i>	<i>hoq-a</i>	<i>heqkam</i>	<i>heq(ë)</i>
<i>me sjell(ë)</i>	<i>sjell</i>	<i>soll-a</i>	<i>sjellkam</i>	<i>sjell(ë)</i>
<i>me fol(ë)</i>	<i>flas</i>	<i>fol-a</i>	<i>folkam</i>	<i>fol(ë)</i>
<i>me shkrue</i>	<i>shkruej</i>	<i>shkro-va</i>	<i>shkruekam</i>	<i>shkrue</i>
<i>me lye</i>	<i>lyej</i>	<i>le-va</i>	<i>lye</i>	<i>me lye</i>

Vërtet që përdorimi i paskajores (pjesores) si formë bazë do të justifikohet me parimin e përgjithshëm të gramatikës, që e konsideron paskajoren si formë fillestare të foljes; me kriterin semantik, sipas të cilit si formë bazë duhet marrë gjymtyra e pashënuar e një kundërvënieje, d.m.th.

gjymtyra që është neutrale gramatikisht; dhe me trajtimin tradicional të paskajores gege si formë fillestare të foljes.

Por ka disa arsye që na detyrojnë të heqim dorë nga kjo zgjidhje. Së pari, diskutimi se cila temë foljore duhet marrë si formë bazë, ka kuptim vetëm për foljet që dalin me dy a më shumë tema eptimi; përndryshe, nëse të gjitha foljet e shqipes do të dilnin me një temë të vetme eptimore, ky diskutim do të ishte i pakuptimtë. Kjo do të thotë që në zgjedhjen e formës bazë duhet të mbështetemi vetëm në foljet me ndërrime, ndërsa foljet pa ndërrime duhen shpërfillur, pasi do të ishte njëlloj sikur dy anëve të një mosbarazimi t'u shtonim një madhësi të njëjtë. Në këtë mosbarazim, pesha e foljeve të tipit të mësipërm në numrin e përgjithshëm të foljeve me ndërrime të shqipes është e parëndësishme. Së dyti, si rrjedhim i peshës së vogël që kanë foljet apofonike dhe foljet me temë më -ue dhe -ue, marrja e temës së pjesores si temë bazë më shumë do ta vështirësonte sesa do ta lehtësonte përshkrimin e ndërrimeve foljore në gegërishte. Pra, për një klasë foljesh, që nuk i kapërcen 30-40 fjalë, nuk mund të sakrifkohet gjithë sistemi foljor. Më në fund, po të niseshim nga tema e paskajores gege, do të kishim një varg dukurish morfonologjike që nuk kanë ndodhur në historinë e shqipes, si p.sh. ndërrimet morfologjike *i ~ e* te foljet *me shitë ~ shes, me pritë ~ pres* etj., apo ndërrimi *i ~ a* te foljet me temë të zgjeruar më -as, si p.sh. *me goditë ~ godas (i ~ a)* etj.

Literatura

Beci, B., *E folmja e Shkrelit*, "Dialektologjia shqiptare", I, Tiranë, 1971.

Beci, B., *Gegërishtja veriore dhe grupimi i të folmeve të saj*, SF 3, Tiranë, 1987.

Beci, B., *Sistemi fonologjik i gjuhës së sotme letrare dhe norma fonetike*, SF, 1, Tiranë, 1985.

Beci, B., *Të folmet qendrore të gegërishtes*, "Dialektologjia shqiptare" V, Tiranë, 1987.

Beci, B., *Vendi i të folmeve shqipe të Maqedonisë në strukturën dialektore të shqipes*, "Jehona" 1-2, Shkup, 1994.

Bevington, G. L., *Albanian Phonology*, Wiesbaden, 1974.

- Blloomfield, L., *Language*, New York, 1995.
- Çabej, E., *Hyrje në historinë e gjuhës shqipe*, II, Tiranë, 1976.
- Çabej, E., *Mbi disa rregulla të fonetikës historike të shqipes*, SF. 2, Tiranë, 1970.
- Çabej, E., *Për historinë e strukturës dialektore të shqipes*, "Dialektologjia shqiptare", II, Tiranë, 1974.
- Demiraj, Sh., *Rreth klasifikimit të foljevet në zgjedhime*, SF, 1969, 3.
- Demiraj, Sh., *Morfologjia historike e gjuhës shqipe*, I, Tiranë, 1973.
- Demiraj, Sh., *Morfologjia historike e gjuhës shqipe*, II, Tiranë, 1976.
- Demiraj, Sh., *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*, Tiranë, 1987.
- Demiraj, Sh., *Fonologjia historike e gjuhës shqipe*, Tiranë, 1996.
- Demiraj, Sh., *Gramatika e gjuhës shqipe*, 1, 1973.
- Demiraj, Sh., *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2002.
- Memushaj, R., *Këmbimet si objekt i morfonologjisë*, SF, 1983, 4.
- Memushaj, R., *Morfonologji e eptimit të gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1989.
- Memushaj, R., *Rreth foljeve me temë të zgjeruar më -as*, SF, Tiranë, 1987, 2.
- Myderrizi, O., *Gramatika e Re e shqipes*, Tiranë, 1944.
- Topalli, K., *Shndërrime historike në sistemin zanor të gjuhës shqipe*, Tiranë, 2000.
- Topalli, K., *Dukuritë fonetike të sistemit bashkëtingëllor të gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004.
- Trubetzkoy, N. S., *Gedanken über Morphonologie*, TCLP, 1931, 4.
- Trubetzkoy, N. S., *Osnovy fonologii*, Moskva, 1960.
- Trubetzkoy, N. S., *Sur la "Morphonologie"* TCLP, 1929, 1.
- Vasa, P., *Grammaire albanaise*, London, 1887.
- Weigand, G., *Albanesisiche Grammatik im südgegischen Dialekt*, Leipzig, 1913.
- Xanoni, A., *Gramatika shqyp*, Shkodër, 1909.

BASIC TOPIC OF VERB INFLECTION IN GHEG DIALECT

Summary

After considering the above facts, we can only give a negative answer to the question of whether the infinitive can be taken as the basic form of the verb. So, for the description of the Gegërisht changes, we tackle with the first singular of present active indicative. The choice of this topic as a basic form is justified not only for the reasons listed above, but also for pragmatic reasons, as it allows us to compare the morphological system of Gegërisht with the morphological system of Tosk Albanian and standard Albanian.